

28. A IV. cserkész-világtalálkozót 1933. július 22-től augusztus 15-ig a gödöllői királyi parkban, az Erzsébet-ligetben és környékén rendezték. A tábor főparancsnoka gróf Teleki Pál volt, a táborparancsnokságot a cserkészvezetők alkották, így Sik Sándor és Fodor Ferenc is jelen voltak. „...amikor a jamboree közönséget, hírt és elismerést szerez a fiúcserkészetnek, szólni kell arról, hogy a cserkészletnek a jamboree nem eredménye, csak eszköze, mondhatnám: tanulóiskolája. A cserkészlet eredménye az, amit a fiúnak adott nevelés a férfiban tulajdonsággá, hitté és tetterővé érlel. A cserkészlet célja és eredménye: a férfi, a fiatal magyar. [...] Ezekből a fiatalokból álló fiatalságot gyűjti egybe a magyar öregcserkészet, a fiatalmagyar-mozgalom. Ennek a fiatalságnak az állásfoglalásait, a magyarság egészében való elhelyezkedését foglalja magában az öregcserkészet egy fontos programrész: a fiatal magyarság társadalmi missziója [...mely] a magyar társadalom felé irányuló állásfoglalásokat foglalja össze. A közös nevelési alapra közös véleményeket épít, és ezen a ponton hatásosabb egyesülés az öregcserkészet, mint a többnyire általános nacionalista jelszavak alá tömörülő ifjúsági egyesületek. Eddigi célkitűzései és részleteredményei egy új embertípus: a háború utáni ember és egy új és fiatal magyarság kialakulását ígérik” – írt a cserkésztől várt reményeiről Szabó Zoltán a *Magyar Szemlében* (1933. augusztus).

29. Radnóti Miklós *LÁBADOZÓ SZÉL* című kötete 1933 januárjának végén jelent meg a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma 6. kiadványaként.

30. Anonymus Pugnans álnéven HERCEG, HÁTHA MEGJÖN A TÉL IS címmel az 1932. július–augusztusi számban, Anonymus Urbanus álnéven A NAGYVÁROS DIKTÁL, MODELLETT ÁLL, KÖVETŐKET NEVEL címmel az 1932. októberi számban jelent meg cikke. Szabó Zoltán 1975-ben a Szabad Európa Rádióban elhangzott KORSZAKVÁLTÁS című emlékezéssorozatában visszatért erre a Babits-kritikájára: „...szegény jó Herceg Ferencet már elég komiszul megleckéztetem a fiatalok felelőtlenségével és könnyedségével, valamikor a pályám legelején, tizenkilenc éves koromban, egy Herceg, hátha megjön a tél is című tanulmányban, amelynek kiadását megbántam később, de nem azért, mert Herceg Ferencet fogta Babitscal egy kalap alá, hanem mert Babitsot tette Herceg Ferencel egy kalap alá.” (Sz. Z.: KORSZAKVÁLTÁS. Osiris, 2006. 308.)

31. A *Napkelet* április 1-jei számában Vajthó László írt a *LÁBADOZÓ SZÉL* verseiről, Szabó Zoltán végül nem írt recenziót a kötetéről.

32. 1933 júliusa és 1935 között Tormay Cecile főszerkesztő mellett Németh Antal (1903–1968) töltötte be a helyettes szerkesztői tiszteletet. 1929 és 1931 között volt a szegedi színház rendezője, 1935-től 1944-ig a Nemzeti Színházat vezette.

SZABÓ ZOLTÁN LEVELEI MARSOVSZKY MIKLÓSNAK

Közéteszi Bibó István (ifj.)

Szabó Zoltánnak itt közölt levelei abból a kis levélcsomagból származnak, amely a levelek címzettjének, a Párizsban élő Marsovszky Miklósnak az özvegyénél maradt fenn. Hozzám e levelek apám halála után kerültek, amikor több kísérletet tettem arra, hogy levelezőpartnereitől vagy azok örököseitől – legalább másolatban – megkap-

jam a leveleit. Feleségem 1984 őszén tanári ösztöndíjjal járt Franciaországban, s ő kereste fel Marsovszkyt, aki ekkor nemcsak apám eredeti leveleit adta nekünk, hanem velük együtt néhány Bierbauer (Borbíró) Virgiltől és feleségétől, valamint Szabó Zoltántól és Keszthelyi Nándortól származó levelet is.

Annak, hogy e levelek együtt, egy csomagban maradtak fenn Marsovszkyéknál, valószínűleg az az oka, hogy a levélírók – Bierbauerékkel kezdődőleg – lánban küldték, illetve ajánlották egymást Marsovszky Miklós barátságába: Bierbauerék apámat (lásd Bierbauer Virgilmé 1935. március 10-i levelét Bibó Istvánhoz, *Holmi*, 2011/8., 970.), apám Keszthelyi Nándort (Marsovszky Miklóshoz, 1939. augusztus 19.: „*A napokban [aug. 20–24. között] jelentkezni fog Nálád Keszthelyi Nándor barátom [...] Azt hiszem, [...] tud majd neked érdekes dolgokat mesélni. Inteligens, igen jó judiciumú ember; de kissé pózos s talán számodra helyenként jogásziass lesz, de nem lényegesen inkább, mint pl. én...*”); Keszthelyi Nándor – Bibó Istvánnal egyetértésben – Szabó Zoltánt (Marsovszky Miklóshoz, 1940. január 3.: „*Most már majd rendszeresen írok. De azért már avizálom az új magyar veszedelmet: Szabó Zoli barátunkat, a »Tardi helyzet« és a »Cifra nyomorúság« íróját, a jeles falukutatót, a Magyar Nemzet »szellemi honvédelem« rovatának vezetőjét. Mindezek ellenére igen rokonszenves szőke fiatalember, akinek egyetlen bűne, hogy nem szeret nyíratkozni. Január közepén érkezik Párisba, francia állami ösztöndíjjal nyolchavi tartózkodásra. Szociológiai tanulmányokat folytat majd [...] Pistivel együtt – utólagos abszolúció reményében – Hozzád küldöttük. Könyörülj meg tehát a szegény ártatlanon, amint ott tévelyeg »az embersűrűs gigászi vadonban«. Ó majd referál valamennyi-ünkről.*”).

Szabó Zoltán – két ajánló barátjához hasonlóan – Párisba érkezése után hamarosan és tartósan összebarátkozott Marsovszky Miklóssal, aki rendkívül művelt, művészethez és irodalomhoz értő ember volt, Páris szerelmese és ismerője, s nála 15–16 évvel fiatalabb barátait szívesen segítette a francia kultúrához vezető úton. Róla és életútjáról – egyelőre – keveset tudni. Gyászjelentője szerint 1967-ben, 72 éves korában halt meg, tehát legvalószínűbben 1895-ben született. 1924–27 között művészeti kriti-

kákat írt a *Nyugat*ba, ahol egy novellája és egy egyfelvonásos színműve is megjelent; 1927/28-tól Párisban élt haláláig, de ebből az időszakból írásműve nem ismeretes, az irodalmi-művészeti-emigráns stb. lexikonok nem említik nevét, tanulmányainak folytatásáról és végzettségéről sem tudunk. A 20-as években egy társaságba tartozott a Bierbauer házaspárral; testvére, M. Lili Bierbauer Virgilmé barátnője volt, M. Lili férje, Müller Pál építész hosszabb ideig Bierbauer Virgil munkatársa. Bierbauer Virgilmé kéziratoss emlékezéseiben baráti melegséggel jellemzi Marsovszkyt, amikor férjének 1928-as párizsi útjáról megjegyzi, hogy „*külön emberi élménye volt régi jó barátunkkal, Marsovszky Miklóssal való többszöri együttléte, aki Virgil agilis temperamentumával szemben, rendkívüli intelligenciája mellett is, maga volt a megtestesült passzivitás. Az ebből adódó nagy ellentétek dacára is meleg barátság és Párizs rajongó szeretete fűzte össze őket*”.

Szabó Zoltán – levele tanúsága szerint – már néhány hetet Párisban töltve, 1940 áprilisában kereste fel Marsovszky Miklóst. Májusban indult meg a német támadás Hollandia, Belgium, majd Franciaország ellen, június közepén következett be a francia összeomlás, Párizs megszállása. Szabó Zoltán ekkor a menekülők áradatával együtt, biciklivel indult el dél felé, végül Nizzában hetekig várt arra, hogy a lassan – és csak viszonylag – rendeződő körülmények között vízumot kapva, Svájcra át hazautazhasson. Erről írt könyvében (ÖSSZEOMLÁS, Bp., 1940. dec.) névmonogrammal jelölve néhányszor említi Marsovszky Miklóst, akivel Párisban gyakran találkozott, és Nizzából is levelezett; s biztosra vehető, hogy a tőle kapott levélből idézi a megszállt Párizsban azt a képét, amelyet az itt publikált levelek közé is beillesztettünk. (Sajnos ez kevésbé enyhíti azt a hiányt, hogy Marsovszky levelei Szabó Zoltán hagyatékában nem maradtak fenn.)

Bibó István (ifj.)

1

[Párizs, 1940. április 10.]

Postai levelezőlap, postapécset: 10 15^H30 AVRIL 40]

N. Marsovszky, 11 Rue des Quatre Fils – Hotel d'Anvers, Paris 3^e

Envoi de Zoltán Szabó 6 Rue Bruller, Paris 14^e

Paris, április 10.

Kedves Barátom,

Engedd meg – Keszthelyi Nándorra való hivatkozással – ezt a bizalmas hangot annak firtatása nélkül, hogy melyikünk idősebb.

4-5-ször kerestelek telefonon az utolsó hetekben, mindig hiába. Azért most ezúton kérek meg, hogy írd meg nekem egy lapon a túldoldali címre (14e, 6 Rue Bruller), hogy mikor és hol találkozhatnánk.

Ezen a héten minden este szabad vagyok 9 óra után. Szóval ha valamely napra megírod a helyet, az időt s azt, hogy miképp ismerhetjük fel egymást, örömmel odamegyek. Ha este nem érnél rá, délután 3 és 5 között is rendszeren itthon szoktam lenni, és ebben az időben is találkozhatunk, akár, hogy kijössz ide, akár, hogy megjelölsz egy helyet, ahová menjek.

Kérlek, írd meg azt is, hogy telefonon mely órában vagy található.

Ismeretlenül is sokszor köszönt Szabó Zoltán.

Keszthelyi Nándor – (1908–1976) jogász, ügyvéd. 1945–48 között a Nemzeti Parasztpárt külügyi szakértője, ezután néhány évig vállalati jogtanácsos, majd élete végéig ügyvéd.

2

[Valószínűleg Marsovszky Miklós levele alapján.]

Párizs, 1940. július 15. körül]

[Részlet Szabó Zoltán: ÖSSZEOMLÁS c. könyvéből, 183–184.]

...Megjött az első levél, az első levél Párisból, az ember tétovázva forgatta a borítékot, ismerős írás, csodálkozott, és alig hitt a szemének. Hogy levél még van, hogy levél még érkezik? Az ember írt is levelet, de csak úgy, mint a hajótörött, aki a szigeten felír valamit, és azt palackban útnak ereszti. Az ember nem hitte el, hogy a posta megbízhatóbb, mint a tenger hullámai. Furcsa kis öröm futott át az emberen, mikor az első levél a Városból megjött. Hiszen azt persze tudta, hogy a postaforgalmat néhány napja vagy egy hete már engedélyezték, de ez valahogy nem volt plasztikus, az ember úgy gondolta, hogy a postaforgalom csak elvben áll fenn. A levél azonban itt volt, valóságos levél, fehér borítékban, jobb sarokban francia bélyeg, borítékján cím, hajtókáján feladó. Kis öröm és emlékek futottak át, mikor a levelet forgattam, Páris képei, a Szent Lajos sziget fái, egy sarok a Latin Negyedben, a Tour St. Jacques, a Notre-Dame vízöntő csatornái, majd egy egészen egyszerű párisi ház akármelyik boulevard-on, kicsi erkélyek mögött a fémzsaluval lezárt ajtó-ablakokkal, ilyesmi. A levél nem írt sokat: „Páris még szebb, mert szomorúbb, a könyvtárak nyitva, dolgozni lehet, fél tizenegykor szól a német couvre-feu,

akkor otthon kell lenni, mert a francia rendőr bevész az őrszobára, a mozik játszanak, német híradót, francia filmet, néhány mozit a Champs-Elysées-n lefoglaltak a német katonák számára, a Rue de Rivoli egyik oldalán a nagy szállodák előtt, ahol a megszálló csapatok tisztjei laknak, nem szabad járni, a kávéházak megvannak, az ismerősök is, kevés üzlet van nyitva, de az áruházak mind, élelmiszer van, csak valamit drágult. Maga a város? A város képe persze nagyon megváltozott. A Bois de Boulogne-ban egy ideig tankok táboroztak, csak a Metro jár, autó egy se, hacsak nem a megszállók tisztjeinek kocsijai, taxi nincs, egy ismerős a pályaudvarra kölcsönvett talicskán toltta ki a csomagjait, a biciklik nagyon kapósak, az élet egészében roppant egyhangú, van valami időtlenség benne, az idő nem múlik, hanem áll, a nappalok és éjjelek monotonan következnek egymás után, az ember általánosságban vegetatív életet él, fásultan és nyugodtan, állandóan ugyanabban a lelkiállapotban, kissé csodálkozva azon, hogy így is lehet élni, ennyire cél nélkül, ennyire terv nélkül, ennyire egyik napról a másikra, ennyire csak arra várakozva, hogy mi fog történni vele és a Várossal. A városból valami hiányzik. Talán a lélek...” így a levél. A hangja fásult volt; ez a levél már máshonnan jött, mint ahonnan én indultam el annak idején.

3

[Nizza, 1940. július 21.
Levél boríték nélkül]

Nice, július 21.

Kedves Miklós,

Köszönöm soraidat, igen örültem nekik, nemkülönben Dobossy Laci passzusának, hogy összeemelegedtetek, és gyakran vagytok együtt. Beígért bővebb leveledet várom, eddig nem jött meg. Írjál magatokról, mire gondoltok, mit terveztek, hogyan éltek? Megvan-e még a csend a háztetők fölött? A táj a Ti magaslati ablakotokból talán nem mutat változást, és ez jól is van így.

Útközben sokat gondoltam Rád, itt nemkülönben. Gyönyörű kisvárosokon karikáztam át, tán ismered Gallardont és Bonnevallt? Blois és Amboise miatt majdhogyan kerülőt tettem, pedig már akkor ugyancsak fáradt voltam. Poitiers-ben igen fáj a szívem, hogy nem volt érkezésem megnézni a várost. Nagyon nem bántam meg, hogy nekimentem az útnak, remek estét töltöttem kitűnő vasmunkásokkal, sok emberséges dolgot láttam, sok végtelenül szomorút és sok kiábrándítót. De egészben most visszafelé nézve nem bánom sehogy se, hogy így tettem, fizikumomat jól próbára tettem, a próbát jól állta. Ez a mai világban s még inkább a holnapiban fontos lehet.

Itt verekszem a bürokráciákkal, mert úgy gondoltam, hogy a dolgok végét parlamenti országban, vagyis otthon várom ki, illetve ott nézek szembe vele. Nem egészen tudom, hogy miért gondolod, hogy én hamarosan rendbe jövök. Ha csak a papírokra érted, ez még igaz lehet, bár egyelőre a bürokráciák erősebbek. A helybeli a legerősebb. Az a gyanúm, hogy most már lassan csak nagy államok hadseregében lehet átlépni akadály nélkül semleges határokat.

Egyébként azonban úgy élek, mint Marci Hevesen. Sokat úszom, kirándulgotok, voltam Monte-Carlóban és La Turbie-ben, St. Jean-Cap-Ferrat-ban (ismered-e a Mária-szobrot?), St. Jean-de-la-Rivière-ben, a Vésubie-völgyben, ahol utat tévesztvén sziklát másztam és ilyenek. Peille-be elmegyek, ha lehet, vagyis ha nem tartozik a tilos határzónába. Még Èze-t is tervbe vettem.

Írok is. Vagyis hogy folytatom. Csak éppen nem valaminek a kezdetéhez formálok követ, hanem valaminek a romjaiból viszek el egyet. Azért ne gondold, hogy hervadó

vagy világfájdalmas állapotban vagyok. Kicsit megedződtem, és itt afféle fogsági függetlenségben és távolságban látom a dolgokat. Azonfelül az első számú haza állapota talán nem reménytelen még. Elvállik. Úgy gondolom, hogy az a dolgunk, hogy kiálljunk, ami jön. Aztán ha úgy találjuk, hogy kezünk-lábunk megvan, teszünk rendet a rom között.

Hazulról kaptam levelet, a magunkfajták ott se másként vannak. Az idő itt szép és enyhe, a táj talán túlságosan szép is, túlságosan édes, kinyújtóztat, és primitív örömekre ingerel. Ez jó, de néha csak lelkiismeret-furdalással lehet élvezni. Pláne, ha azt olvasom, hogy az apéritif a bűnös. Az emberek itt silányak, a kevés francia igen olaszos erre, és a sok külföldi igen izraelita. Ezt a tájat szeretném műértő társaságodban élvezni. Ha Laci hív vissza, én meg hívlak Titeket ide. Szobát már 300 frankért szépet lehet kapni, az őszibarackot meg nemsokára majd ingyen adják. Kimaradni már 12-ig lehet. Holdfényben és tengerzúgásban nincs korlátozás.

Olvasgatok is, Péguy-t és Marcus Aureliust. Csinos ellentét, de más stílusban – ezért olvasom őket párhuzamosan. Az utóbbtól azt tanulom, hogy óvakodni kell a hosszú levelek írásától. Ezt én most, mert igen késő van, megfogadom, de Téged az ellenkezőjére kérek. Éva asszonynak add át tiszteletemet, Magadat öllelek. Bizonyos vagyok benne, hogy ha igyekszünk, beszélgetünk mi még ezekről a hetekről. Csak a színhelyet és időt szeretném tudni, s ez utóbbit mielőbbre. Jó egészséget és reménységet kíván, és tartások meg szeretetetekben.

Zoltán

Dobossy László – (1910–1999) irodalomtörténész, műfordító, szótáríró. 1939–45 között Franciaországban élt, és részt vett az ellenállási mozgalomban. 1945–1950 között a párizsi Magyar Intézet munkatársa, majd igazgatója. 1950-től 1980-ig egyetemi oktató Budapesten.

4

[Gépiratos levél dátum és boríték nélkül. Valószínűleg Budapesten, 1946 elején íródott, mert a decemberben elmaradt viszontlátás és a Londonból történő telefonálások emlegetése Szabó Zoltán 1945. november–decemberi angliai útjára utal, ahonnan hazatérőben akart volna Párizs felé menni]

Kedves Miklós,

Mértéktelenül örültem gyors soraidnak. Milyenek lehetnek ennyi idő után. Jelzik, hogy vagy, hogy változatlan vagy, hogy üzensz. Én is erre igyekszem, ennyit akarok csak. Murányi-Kovács csak a leveledet küldte át. Most néhány napja. Ő már állítólag nem volt *[ez a mondat sic!]*. Így próbálok meg válaszolni, már úgy értem, hogy eljuttatni hozzád egy életjelt.

Közben majdnem találkoztunk. Leveledben azt írod, hogy a Rue des 4 fils-i toronyszoba még megvan, s lenéz az Archívumra, átnéz a háztetőkön, és fölnez a csillagokra. Én is így gondoltam. Mihelyst Londonban – az embert hányja a sors, mint a levelet – lélegzeni tudtam, felhívtam a Hotel d'Anvers-t. Beszélni akartam veled, legalább telefonon, egyelőre. Roppant megdöbbenésemre azt közölték, hogy ott nem lakik olyan nevű úr, mint te. Nem tudom, hol lehetett a tévedés. Én mindenképpen értetlen voltam. Sok minden történik a világban, mi ugyancsak tudjuk ezt, de ilyesmi... az lehetetlennek tűnt fel. Persze fájdalmas is volt. Azután még kétszer-háromszor beszéltem Párizsral, de nem tudták se a számodat, se a címedet. A Magyar Házban valami bárgyú

vidéki női hang válaszolt sűrű „nem tudom”-okkal. Zilahyné emlékezett rád, de szintén nem tudott semmit.

Te bizonyosan tudtad, hogy visszafelé Párisba szándékozom. Egy percig se képzeltem másként. Hiszen tudod, miért s hogyan szólítanak oly természetes parancsok. Hogy mért nem ment mégis?

Úgy alakult, hogy csak három-négy napot tölthettem volna nem éppen jó időpontban. Ez valahogy kevés volt. Oly régóta várok erre a viszontlátásra Párisal. Szeretném az időpontját és az az *[sic!]* időtartamát, ha lehet, valamennyire magam megszabni. Ráadásul francia ismerősöm londoni követségükön beteg lett. A többiek értelmetlenek és bakafántosak voltak a vízum dolgában. S ugyanekkor jött az értesítés a RAF-tól, hogy biztosítottak egy helyet Berlinig. Túrtem, hogy betoljanak a gépbe, mint egy kisütni való kenyeret.

Igy maradt el a viszontlátás decemberben. Semmiképp sem akarom azonban, hogy májusnál tovább halasztódjék. Remélem, hogy találok valami módot rá, hogy kis „sós tengeri szelet” s „édes honi leget” szívjak legalább néhány hétig. Akkor a beszélgetéseket, a Port-Royal felé kezdett és Vincennes-ben folytatott és másutt tovább folytatott beszélgetéseket megint elkezdjük. Pontosan ott, ahol abba hagytuk. Sohase gondoltam másképp. Viszont sokszor gondoltam rá várakozva. Éppen a legnehezebb időkben, amelyek különben sem múltak el. Csak kevésbé patetikusak.

Én mit mondjak magamról? Megvagyok. Sikertől megóvnom magamat és mindenkit, akit szeretek attól, hogy olyan nagy megpróbáltatásoknak legyen kitéve, amely megrontja az embert. Azt hiszem, józan maradtam. A múlt évben nagy nehezen sikerült magamnak kiépítenem egy szigetet. Ha erről a levélről fölnézek, ismerős metszetekre és kedvem szerint elhelyezett bútorokra esik a tekintetem. Az a néhány négyzetméter, amelyen ma otthon lehet az ember, megvan. De nemigen függök tőle. A világ? Kicsit belekóstoltam, sajnos „az országunk”, mint szépen mondod, ma is abban szép, amit a Szerelmes Földrajzba szűkítettem belőle. Mindamellet van, és nem hittem volna tavalyelőtt, hogy ennyire legyen.

Miklós-kám. Ezt hirtelen írom, alkalmi postás indulása sürget. Családodat megnézem, ha kell és tudok, természetesen megpróbálom segíteni őket, ahol lehet. Sajnos az öregek nem nagyon bírják az időket. Évát sok-sok szeretettel köszöntöm. Párist is általad. Nagyon kívánom, hogy tavaszon viszontlássalak a várost és titeket. Áldjon Isten mindkettőtöket, és legyetek jó reménységben

Zoltán

Murányi Kovács Endre – (1908–1968) író, műfordító. 1938–1946 között Franciaországban élt, a német megszállás alatt részt vett a francia ellenállásban.

5

[Corsham – Wiltshire, 1949. augusztus 5.]

Évszám és boríték nélkül; az évszám a fia születése alapján állapítható meg]

Longacre, Bath Road, Corsham, Wilts

Kedves Miklósom,

most megjött a leveled, válaszolok rá gyorsan. Először irigyellek Étrétat-ért, oly jó emlékeim vannak róla. Úgy remélem, szép időd volt. Kicsit nyugtalanító hely, különösen

a sziklák tetején, nyilván oda jártál sétálni, ahol az ember magosan helyezkedik el a két síkság között. Néha honvágyam van Franciaország különböző részei iránt. Egy Pernod-t is meginnék.

Azt elképzelem, hogy az emigrációt inkább kerülöd, de azért ha valahogy tudomásra jutna kövér Imrénk [*Kovács Imre?*] címe, írd meg, akár egy lapon, ha egyébre lusta vagy. Honti könyvét küldjed, ha nem esik nehezedre. Just művei után persze fölösleges egy lépést is tenned, ha nem akadt könnyen a kezed ügyébe. Nem oly fontos. Nem gondoltam különben, hogy érnek valamit. De az értelem ott kezdődik, ahol a rosszat nem megveti, hanem tanulmányozza. E szemlélet nélkül teljesen járatlanok maradunk korunkban. Aminek van előnye különben.

Kedves, hogy így gratulálsz fiamhoz. Már embert formázik, és tud mosolyogni. Különösen az mulattatja, ha pipázok a feje felett. Nem volt baj, sem a születésével, sem azután közvetlenül, úgy remélem, ezután se lesz, mert szeretném a bajt feleségem fölmenő ági rokonaira korlátozni. Ők kimerítik az embernek erre vonatkozó türelmi képességét. Ilyenformán Kristóftól elvárom, hogy ne szaporítsa az anyagot.

Írásra máris ráadtam a fejem, de csak magamnak, minden szándék nélkül. Attól tartok azonban, hogy ha azelőtt mindenből többet írtam, mint ami benne volt, most mindenbe többet írok, mint amennyi belefér. Kár, hogy Lacinkról nem írsz.

A gentleman-farmerség persze túlzottan optimista kifejezés itteni állapotomra, mivelhogy a kellékei hiányzanak. Azért megvagyok, élvezem legfőként az időjárást. Itt olyan rivierai állapotok vannak két hónap óta, hogy az ember teljesen elképed. Hiába, minden visszajára fordult. Mindkettőtöknek minden jót kíván, ölel

Zoltán

Honti – valószínűleg Honti János néprajztudós, nyelvész, irodalomtörténész tanulmányköte-
te. – *Just* – talán Just Béla regényíró valamelyik könyve. – *Kristóf* – Károlyi Judith és Szabó Zoltán
fia. – *Laci* – valószínűleg Dobossy László.

6

[London, 1949. vagy 1950. augusztus 25.

Gépiratos levél boríték és évszám nélkül; a keltezés éve a lakcím alapján]

37 Markham street, London SW 3

augusztus 25.

Kedves Miklósom,

ekképp köszönöm, hogy megírtad Blattner Géza címét. Vesztetre különben. Írtam neki, szokott közvetlen modoromban, mert gondoltam, ha én emlékszem rá, ő is rám. Ő azonban valami rettentő idétlen módon válaszolt: „Tisztelt Uram” meg ilyesmi, és hogy ő nem lámpaernyőt tanít, hanem bábjátékot, bár ő afféle ezermester, de hát arról nem lehet szó, hogy tanít, menjek azonban áruházba, ott megtudhatom, mi kell a közönségnek. Teljesen értelmetlen levél. Nem így Cselényi-Walleshause-né, aki roppant kedvesen írt aztán. Hiába, csak megismerszik a rendes ember. A baj az, hogy Zsigának a borítékját elvesztettem, s csak az uccanévre emlékszem. Oda írok neki, de hát az nem biztos, hogy megkapja, pusztá uccanévre. Ezért ha látod, mondd meg neki, hogy köszönöm barátságát, válaszoltam, de hát pontatlan címmel, ha nem kapta meg, nevetlennek vagy hálátlannak ne nézzem.

Hogy vagytok, hol jártál? Engem már gyötör a frankhonvágy, de nem tudok menni, amíg az autó eladva nincsen. Márpedig nincsen, mert ottan úgy látszik most inkább cukrot, gyufát és konzervet vásárolnak, mint Citroën 15-öt. S ha eladva nincsen, akkor pénzem sincsen, igaz, hogy az itt sincs, de itt már megszoktam.

Mihelyt kiderül, hogy jövök nagy nehezen, írok. Addig kézcsók Évának, téged ölel

Zoltán

Blattner Géza – (1893–1967) bábművész, festő. – *Cselényi-Walleshausen Zsigmond* – (1888–?) festő, bábművész, grafikus, plakáttervező.

Argejó Éva

„ITT LONDON”

Szabó Zoltán a magyar állambiztonsági szervek célkeresztjében

*„Többet érthetünk meg minden más népnél,
mert hiszen mi két világot ismerünk.”*

(Pálóczi Horváth György)

„*Hegyek hajlásának bizonyos szöge, egy víztükör, egy patak csobogásának zenéje, egy közeli utca-sarok, felhők vonulása a síkság fölött, egy darab táj, melyet egy ablak kerete bezár, s melyben csupa ismerős és hozzánk hasonló emberek mozognak, körülbelül ennyi az egész*” – írta Szabó Zoltán 1942-ben *SZERELMES FÖLDRAJZ* című munkájában, bemutatva Magyarország különböző tájait, majd öt év múlva elhagyta a hazáját, és harmincöt évig emigrációban élt. Nyugaton töltött évtizedeiről írásaiból, saját és mások visszaemlékezéseiből, dokumentumokból, Ágnes lánya róla készített filmjéből¹ tudhatunk. Ám a látható világ mögött mindvégig meghúzódott egy láthatatlan árnyékvilág is. A magyar állambiztonsági szervek fennállásuk kezdetétől feladatuknak tekintették, hogy megakadályozzák egy jól szervezett, egységes és ellenséges emigránstömb kialakulását, 1956 után fokozott figyelemmel fordultak feléjük, és célul tűzték ki az emigránsszervezetekbe történő beépülést. A fő bomlasztási módszerük az egyes emigránsszervezők lejáratása és az egymás közötti ellentétek szítása volt.² Ügynökeik alaposan feltérképezték a terepet, megszerzett információikat a londoni rezidentúrán és Budapesten összefoglaló jelentésekben³ rendszerezték, s az emigránsszervezetek szándékairól időben tájékoztatták az illetékes párt- és állami szerveket. Több jelentős lap szerkesztőjeként, a BBC magyar adásának tudósítójaként és a Szabad Európa Rádió (SZER) 1951–1974 közötti időszakának vezérpublicistájaként Szabó Zoltán olyan befolyásos személynek számított, akit az állambiztonság tekintete mindvégig nyomon követett. Fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy emigránsévtizedeiben tizenegy ügynök⁴ jelentett róla és szűkebb környezetéről. Az ügynökök jelentései természetesen nem föltétlenül az „igazságot” tükrözik, tényismeretük gyakran hiányos, olykor téves, beszámolóik számos esetben előítéletekkel terhel-